

УДК 343.53

С.В. САМОЙЛОВ, Донецький юридичний інститут МВС України

ШАХРАЙСТВА НА «ІНТЕРНЕТ-АУКЦІОНАХ», ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ СКОЄННЯ ШАХРАЙСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» (КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ)

Ключові слова: мережа «Інтернет», шахрайства, «Інтернет-аукціон», «Он-лайн-аукціон», криміналістична характеристика

У теперішній час із всебічною інтеграцією технології мережі «Інтернет» в Україні шахрайства, учинені з використанням мережі «Інтернет», набувають все більшого поширення.

Проблемою шахрайства в мережі «Інтернет» займалися такі вчені, як В.П. Бахін, М.В. Салтевський, С.С. Чернявський, Т.А. Пазанич, І.І. Котюк, В.О. Голубєв, В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, Б.В. Романюк та інші. Результати їхньої праці знайшли своє відображення в монографіях, наукових статтях та учбових посібниках. Однак повної та усесторонньої розробки зазначеної тематики до тепер не проводилось, що у сукупності зі зростанням випадків таких злочинів, обумовлює актуальність обраної тематики.

Метою роботи є дослідити та встановлення криміналістичних особливостей такого різновиду скоєння шахрайств з використанням мережі «Інтернет», як шахрайства на «Он-лайн-аукціонах» («Інтернет-аукціонах»); розкрити зміст протиправних дій; виділити, вивчити та висвітлити основні дії, які вчиняються при скоєнні цього злочину.

Як правило, для вчинення шахрайських дій, зловмисники використовують відомі «Ін-

тернет-аукціони». Такий підхід одночасно дозволяє розташувати до себе покупців, використовуючи авторитетність аукціону, а також охопити велике коло потенційних жертв [1, с.75–76].

Для більш повного розуміння суті шахрайських дій, та як наслідок – механізму злочину, вважаємо за необхідне надати стисло узагальнену характеристику принципів діяльності «Інтернет-аукціонів».

«Інтернет-аукціонами» прийнято вважати аукціони¹, що проводяться з використанням мережі «Інтернет». Різницю від звичайних (класичних) аукціонів становить те, що «Інтернет-аукціони» проводяться на певній відстані, яка може охоплювати регіони, країни, континенти та навіть держави (тобто, проводяться дистанційно) та в них можна приймати участь не знаходячись у певному місці його проведення. У таких аукціонах ставки робляться через «Інтернет-сайт» або комп'ютерну програму аукціону. Сайти «Інтернет-аукціонів» виступають платформою для його проведення, в той час комп'ютерні програми виступають «клієнтами», які утворюють графічну оболонку для зручної участі у торгах. Клієнтські програми, використовуючи підключення до мережі «Інтернет», та саму мережу для зв'язку із головним сервісом, що розташовується на сервері аукціону, забезпечують можливість участі особи у торгах. Також до «Інтернет-аукціонів» відносять такі, що проводяться не в мережі «Інтернет», але бажаючі можуть зробити ставки з «Інтернет-сервісу» аукціону. Така система властива «елітним» або «дорогим» аукціонам, учасники яких не мають можливості перебувати у певному місці, у певний час, але мають намір прийняти участь у торгах.

«Інтернет-аукціон», у більшості випадків, це «Інтернет-сайт», що надає можливість сво-

¹ Аукціон (від лат. *auctio* – продаж з публічного торгу) – спосіб продажу окремих видів товарів у вигляді публічного торгу, що проводиться у заздалегідь зазначеному місці й у заздалегідь зазначеному часі з правом попереднього огляду товарів [2].

їм користувачам (клієнтам) виставляти лоти на продаж та вести торги за вже виставлені лоти. Для цього всі користувачі повинні:

1) зареєструватися на сайті (процес реєстрації для кожного окремого «Інтернет-аукціону» встановлюється адміністрацією аукціону. Слід зазначити, що процес реєстрації та вимоги до нього мають велике значення для розслідування, адже від обсягу та правдивості інформації, що зазначається при реєстрації, залежить швидкість та результативність усього розслідування);

2) підтвердити реєстрацію (порядок підтвердження також встановлюється адміністрацією сайту та як і сам процес реєстрації має велике значення);

3) виставити лот, встановивши його початкову вартість (також можливі випадки «фіксованої вартості» – вартість, за яку продавець згоден продати товар без торгів), зазначити час, протягом якого лот перебуватиме на торгах.

Для покупців та учасників торгів пункти 1 і 2 такі ж самі, тільки після цього вони мають можливість приймати участь у торгах аукціону.

«Інтернет-аукціон» (власне сайт) виступає в якості посередника між продавцем та покупцем, надаючи «середовище» для проведення торгів. На більшості сайтах, що присвячені «Інтернет-аукціонам», є можливість:

– продивлятися фотографії лотів, їх відео-записи;

– читати відгуки та коментарі стосовно певних лотів, осіб, що виставляють лоти (продавців) та осіб, що приймають участь в аукціоні як покупці, а також вести переписку між користувачами для обговорення деталей угоди (форма відправки товару, терміни відправки, форма сплати тощо).

Як правило, діяльність таких сайтів не є благодійною, тому «Інтернет-аукціон» отримує певні відсотки від продажу товарів продавцем (розмір відсотків встановлюється адміністрацією).

Відповідно до загальноприйнятих правил проведення аукціонів («Інтернет-аукціони» не є виключенням) переможцем торгів стає особа, яка запропонувала більшу суму у відведе-

ний проміжок часу, впродовж якого проводяться торги. Після закінчення торгів продавець та покупець домовляються про спосіб передачі товару та форму сплати. Для цього переможцю надсилаються контактні дані продавця. Процедура обумовлення способу передачі товарів/грошей може відбуватися як за допомогою сервісів сайту, так й іншими способами – сервіси електронної пошти, миттєвих повідомлень, телефонами тощо.

Більшість з відомих «Інтернет-аукціонів» мають такий сервіс як «популярність продавця». Суть цього сервісу полягає у тому, що при кожному вдалому продажу товару (товар, що був відправлений покупцеві, належної якості, відповідає описаному у характеристиці лоту та у встановлений домовленістю термін) покупець оцінює продавця за школою довіри та популярності. До критеріїв, які повинні бути враховані при оцінці продавця, як правило, відносять добросовісність учасника правочину. Під добросовісністю продавця зазвичай розуміють виконання ним своїх зобов'язань, тобто товар, що був відправлений покупцеві, має бути належної якості, відповідати описаному у характеристиці до лоту та маж бути надісланим у встановлений домовленістю термін. Процедура оцінювання рівня довіри до продавців на різних сайтах («Інтернет-аукціонах») може відрізняються, але суть залишається незмінною та зводиться до описаного вище. За весь час діяльності продавця (з моменту реєстрації) складається середньостатистична оцінка його роботи, яка відображається серед інших відомостей стосовно продавця. За загальним правилом, чим більше це число – та більше вдалих угод було укладено, відповідно – більший рівень довіри до продавця.

Аналогічна процедура оцінки рівня довіри використовується стосовно покупців. Таку оцінку проводять, як правило, подавці за подібною методикою, тільки в якості критеріїв оцінки виконання зобов'язань покупця виступає вчасність та відповідність суми оплати заздалегідь домовленим способом. Інформація стосовно рівня довіри до покупця також може відобразитися у відомостях про нього.

Така процедура була розроблена для користувачів сервісу «Он-лайн-аукціонів», з метою інформування них про сумлінність продавців та покупців. Однак, як вже зазначалося вище, ідеї, які спрямовані на поліпшення та покращення рівня надаваних послуг, зловмисники за часту використовують в своїх злочинних планах. Шахраї, як правило, намагаються з початку підняти рівень довіри до себе. Для досягнення цієї мети вони сумлінно виконують свої обов'язки як продавців. Коли досягається достатньо високий рівень довіри, зловмисники починають займатися шахрайствами.

Досліджуючи цю проблему, ми дійшли висновку, що стадія підвищення рівня довіри до продавця є дуже часомісткою, через що вона значно ускладнює саме шахрайство. З метою скорочення часу, який необхідно витратити на встановлення рівня довіри, шахраї можуть використати чужі облікові записи. Це може бути реалізовано декількома способами. Всі вони починаються з того, що зловмисник заздалегідь досліджує рівні довіри різних продавців на сайтах різних «Інтернет-аукціонів» та:

- намагається домовитися про передачу йому (шахраєві) облікових даних з тими, чий рівень довіри є достатньо високим та відповідає потребам шахрая. Така передача, як правило, здійснюється шляхом продажу облікових даних, після чого шахрай отримує профіль продавця із достатньо високим рівнем довіри;

- використовує відносно них (продавців) прийому «фішингу»;

- після дослідження шахрай намагається зламати обліковий запис того продавця, рівень довіри якого відповідає потребам зловмисника. Слід зазначити, що такий хоча такий спосіб існує, однак його застосування є дуже рідким через трудомісткість процесу зламу.

Аналогічні дії можуть бути виконані і з боку покупців-зловмисників.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що дії, які вчиняються при шахрайствах на «Он-лайн-аукціонах», можна умовно поділити на два «сценарію»:

- за першим – переможець торгів сплачує вартість виграного у торгах лоту, але отримує товар недостатньої якості (товар не відповідає описаному у характеристиці до лоту за кількісно-якісними характеристиками), отримує не той товар або зовсім його не отримує – умовно назвемо «шахрайства з боку продавця»;

- за другим – продавець висилає товар, а кошти за нього не отримує (повністю, або частково) – умовно назвемо «шахрайства з боку покупця».

При шахрайствах з боку продавця, враховуючи те, що описання до лоту, що виставляється на торги, робиться самостійно особою, що його виставляє (продавцем), як вже зазначалося вище, зловмисник свідомо та навмисно вносить в його описання такі характеристики, що не відповідають дійсності (кількість, якість, матеріали виготовлення тощо). Також слід відмітити, що не рідко по закінченню торгів, визначивши спосіб оплати шахраї просто не висилають товар зовсім, чи висилають той товар, що не відповідає лоту.

При шахрайстві з боку покупця – при отриманні товару особа не сплачує вартість товару повністю або частково [3, с.387].

Проводячи дослідження нами було встановлено, що умисел у шахрая на заволодіння майном та не виконання своїх зобов'язань виникає не в момент безпосереднього заволодіння майном, а ще до цього, на стадії підготовки до злочину.

Таким чином, для шахрайств на «Інтернет-аукціонах» з боку продавця до:

- стадії *підготовки до вчинення злочину* слід відносити дії по реєстрації облікового запису та підвищення рівня довіри до себе, як до продавця, або дії по отриманню облікового запису із достатньо високим рівнем довіри. Також в ході дослідження встановлено, що для досягнення злочинних намірів по заволодінню чужим майном шляхом обману чи зловживанням довірою, учинених з використанням мережі «Інтернет», зловмисники заздалегідь можуть відкривати рахунки в банках чи реєструвати «електронні гаманці» у відповідних сервісах. Проведене дослідження дозволяє віднести

такі дії до стадії підготовки до вчинення злочину, адже у подальшому, як правило, саме ці рахунки чи «електронні гаманці» використовуються для отримання коштів ;

– стадії *безпосереднього вчинення злочину* – дії по участі у торгах, отриманню коштів та не виконання обов'язків по наданню об'єкта торгів;

– стадії *приховання слідів злочину* – дії, як правило, відсутні. Це пояснюється тим, що більшість шахраїв не підозрюють о наявності будь-яких слідів через упевненість у анонімності мережі «Інтернет», а також специфічності самих слідів та їх локалізацією. Однак, хоча, як правило, сліди злочину не приховуються, аналізуючи результат проведеного дослідження можна умовно виділити дві групи дій, які спрямовані саме на приховання слідів, це: а) дії, що вчиняються для знищення слідів; та б) дії, що спрямованні на приховання факту злочину.

Так, до *дій, що вчиняються для знищення слідів*, ми вважаємо, слід відносити дії із власними технічними та програмними засобами комп'ютерної системи:

– знищення (видалення) даних, що свідчать про злочинні дії (видалення даних про історію відвідування сайтів мережі «Інтернет», видалення даних про історію спілкування через програми служб миттєвого обміну повідомленнями (ICQ, QIP, Mail.ru@Агент тощо), видалення листів з програм для роботи із електронною поштою (The Bat!, Microsoft Outlook тощо), безпосереднє видалення самих листів з електронної пошти та таке інше);

– повне знищення (видалення) даних з носіїв комп'ютерної системи (повне форматування накопичувачів, видалення певних їх розділів, змінення (перестановка) операційної системи тощо);

– заміна компонентів комп'ютерної системи (заміна плат мережевого інтерфейсу, заміна накопичувачів, повна заміна усіх компонентів системного блоку тощо). Так, під час дослідження кримінальних справ та випадків шахрайств, вчинених з використанням мережі «Інтернет», нами був досліджений випадок

коли особа не одноразово, протягом трьох місяців, вчиняла шахрайства на сервісі відомого «Інтернет-аукціону». Після встановлення цієї особи, її місця перебування, був проведений огляд місця події за місцем мешкання зловмисника. За результатами огляду, серед іншого, був вилучений системний блок комп'ютерної системи, що належить шахраєві. Слідчим була призначена комп'ютерно-технічна експертиза об'єктом дослідження якої став накопичувач інформації на жорстких дисках комп'ютерної системи, яку виявили та вилучили під час огляду місця події. Однак, за висновками експертів, на наданому на дослідження накопичувачі інформації на жорстких дисках відсутня інформація про відвідування будь-яких сайтів мережі «Інтернет». Більш того, у висновку зазначено, що операційна система, що знаходилась на накопичувачі, була встановлена за десять днів до того часу, як системний блок був вилучений. В ході слідства з показань підозрюваного було встановлено, що він прийняв рішення тимчасово припинити шахрайські дії та з метою знищення слідів злочинів купив та встановив новий накопичувач на жорстких дисках.

До *дій, що спрямованні на приховання факту злочину* ми вважаємо слід відносити такі дії, що виключають злочинність дій, або виключають винність у злочинних діях зловмисника. Нами було досліджено випадок, коли особа 26.11.2010 р. замість мобільного телефону «N97», через поштово-вантажні перевезення ПП «Нічний експрес» – Кіровоградський пункт прийому-видачі вантажу, направила потерпілому інший телефон другої моделі, що має зовсім інші характеристики у гіршу сторону та несправний стан, з метою прикриття своєї злочинної діяльності, при цьому при оформленні вантажу зловмисник вказав вигадане (неіснуюче) прізвище, яке було внесено до вантажної декларації. 30.11.2010 р. введений в оману потерпілий в Луцькому пункті прийому-видачі вантажу ПП «Нічний експрес» отримав вантаж за зазначеною вантажної декларацією (номер декларації повідомив зловмисник) та при розпечатуванні па-

кунку виявив інший мобільний телефон. У телефонній розмові потерпілого із зловмисником, останній повністю заперечував свою причетність до підміни товару та наполягав на тому, що він повністю виконав свої обов'язки, тобто відправив саме той товар, що був об'єктом торгів [4].

Для шахрайств на «Інтернет-аукціонах» з боку покупця до:

- стадії *підготовки до вчинення злочину* слід відносити дії по реєстрації облікового запису та підвищення рівня довіри до себе, як до покупця, або дії по отриманню облікового запису із достатньо високим рівнем довіри;

- стадії *безпосереднього вчинення злочину* – дії по участі у торгах та перемозі у них, отриманню товару та не виконання обов'язків по його оплаті;

- стадії *приховання слідів злочину* – дії також, як правило, відсутні через ті ж самі причини.

За загальним правилом, деякі стадії вчинення злочину можуть бути відсутні. Таке твердження справедливе й по відношенню до шахрайств, що вчиняються з використанням мережі «Інтернет», на «Інтернет-аукціонах». Дійсно, як відсутня стадія приховання слідів злочинів, так може бути й відсутня стадія підготовки до вчинення злочину. Однак у такому випадку ймовірність вдалої реалізації шахрайських намірів різко знижується через те, що для пересічного громадянина купівля товарів через мережу «Інтернет», а тим паче участь у «Інтернет-аукціонах», є відносно новим видом укладання угод купівлі-продажу, через що існує певна недовіра та, як наслідок, підвищена пильність та обережність. Саме тому ймовірність того, що у продавця, у якого повністю або майже відсутній рівень довіри, купуватимуть товар значно нижча, ніж у продавця з високим рівнем довіри.

Виходячи з суті та способу скоєння такого різновиду шахрайства, з використанням мережі «Інтернет», як шахрайства на «Он-лайн-аукціонах» («Інтернет-аукціонах»), ми вважаємо, що *злочин вважається закінченим з моменту, коли потерпілий надсилає кошти, а якщо*

це продавець – товар, а товар/кошти не надсилаються у заздалегідь обумовлений термін.

Аналізуючи випадки шахрайств, судову практику та наявну інформацію, ми також вважаємо виділити такий спосіб шахрайства на «Інтернет-аукціонах» як «*перепродаж*». Це більш складний за своєю структурою спосіб шахрайства, адже він потребує оперативності, уважності та обачності. Його суть полягає у наступному: шахрай створює обліковий запис на сервісі «Інтернет-аукціону» за усіма правилами аукціону, як це наводилося вище, та приймає участь у торгах, однак робить це водночас на дві сторони – як продавець та покупець. Як покупець він приймає участь у торгах певного лота, та при цьому намагається виграти, а як продавець він виставляє на продаж той самий товар, що намагається купити. Вихідна інформація про лот (фото, відео, опис тощо), як правило, дублюється зі сторінки справжнього продавця. Ціна за лот при цьому може бути фіксованою для більш вдалого шахрайства. Таким чином, при вдалому виконанні схеми, зловмисник водночас купує товар (перемагає у торгах) та перепродає його іншій особі. Шахрайство полягає у тому, що по закінченню торгів при обумовленні способів сплати справжній продавець товару передає зловмиснику реквізити для сплати (номер рахунку, адреса для переведення коштів поштою тощо), а останній, в свою чергу, передає дані для передачі товару продавцеві, та отримані від нього дані для сплати третій особі, що приймала участь у торгах із шахраєм в якості продавця. Таким чином, особа, що приймала участь у торгах із шахраєм, передає кошти за наданими реквізитами (тобто справжньому продавцеві), а останній – відправляє товар шахраєві. По закінченню шахрайства зловмисник отримує товар, а особа, що торгувалася із ним – передає кошти, але не отримує товару. Саме вона, особа, що передала кошти та не отримала товару, є потерпілою стороною.

Ми вважаємо, що *злочин вважається закінченим з моменту, коли потерпілий надсилає кошти, а товару не отримує.*

Таким чином, ми проаналізували та сформулювали криміналістичне описання такого способу вчинення шахрайств, з використанням мережі «Інтернет», як шахрайства на «Он-лайн-аукціонах». Нами висвітлені найпоширеніші сценарії, за якими можуть розвиватися події цього різновиду шахрайств, та висловлена думка, стосовно кримінальної складової злочину, а саме – моменту, коли злочин вважається закінченим. Певну складність при встановленні факту злочинних дій утворює близькість протиправних дій із звичайними порушеннями, що виникають при укладенні договору купівлі/продажу, однак, на нашу думку, нам вдалось визначити ту межу, які відділяє протиправні посягання та цивільно-правові відносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самойлов С. В. Інтернет-аукціони як спосіб шахрайств в мережі Інтернет /

С. В. Самойлов // Співпраця поліції/міліції зі службами безпеки Інтернет-сайтів (аукціонів, соціальних мереж тощо) у боротьбі з інтенте-злочинністю на підставі національного законодавства, яке діє у Європейському Союзі : матеріали конф. (м. Хмельницький, 16–17 листопада 2010 р.). – Хмельницький : ГУМВС України в Хмельницькій області, 2010. – С. 75–77.

2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с.

3. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія / С. С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.

4. Вирок іменем України у справі № 1-82/11 винесений 06.04.2011 р. Кіровоградським районним судом Кіровоградської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14840283>.

Самойлов С. В. Шахрайства на «Інтернет-аукціонах», як один із способів скоєння шахрайств з використанням мережі «Інтернет» (криміналістична характеристика способу вчинення) / С. В. Самойлов // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 645–650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11scvxcv.pdf>

Розглянуто такий спосіб вчинення шахрайств, з використанням мережі «Інтернет», як шахрайства на «Он-лайн-аукціонах»; висвітлені особливості злочинних дій з боку покупця та продавця; наведена криміналістична характеристика способу скоєння злочину.

Самойлов С.В. Мошенничества на «Интернет-Аукционах», как один из образов совершения мошенничеств с использованием сети «Интернет» (криминалистическая характеристика образа совершения)

Рассмотрен такой способ совершения мошенничеств, с использованием сети «Интернет», как мошенничества на «Он-Лайн-Аукционах»; освещены особенности преступных действий со стороны покупателя и продавца; приведена криминалистическая характеристика способа совершения преступления.

Samoilov S.V. Frauds at «Internet Auctions», as One of Fashions of Fulfillment of Frauds with Usage of a Net «Internet» (the Criminalistic Performance of a Fashion of Fulfillment)

The article discusses a way of committing fraud using the network «Internet» as a fraud on the «On-line-auctions», highlighted features of criminal actions by the buyer and seller; given forensic characteristic way of committing a crime.